gausiais radiniais (galbūt pastato vieta?) tyrimai buvo nutraukti, kad ateityje būtų galima šiuos objektus ištirti tinkama metodika. Karjero šlaitas ties pastaruoju šurfu labai pastebimai eroduoja ir per 1–2 metus greičiausiai sunaikins šią gyvenvietės vietą. Ekspedicijos padarytus šlaito sutvirtinimus nuolat sugriaudavo kiekvienas didesnis lietus. Todėl šią gyvenvietės dalį būtina nedelsiant ištirti.

2002 m. gyvenvietės PV dalyje buvo ištirta visa su kiek gausesniais radiniais ardoma gyvenvietės teritorija. Čia avarinė būklė buvo likviduota. Tačiau gyvenvietės PR dalyje reikėtų ištirti apie 400–500 m^2 dydžio karjero šlaito erozijos ardomą plotą.

PARAMĖLIS 3C SITE

In the Paramėlis 3C ancient site (Varėna municipality, Kaniava) which was partially destroyed by gravel pit, the area of 550 m^2 was explored. The findings were flint artefacts, debitage and fragments of pottery belonging to different periods – the Late Palaeolithic Swiderian culture, the Early Mesolithic Kunda culture, the Early and Middle – Late Neolithic stages of the Neolithic Nemunas culture and the Brass Age. The location of a building of the Kunda culture and the place where the manufacture of Early Neolithic microliths was based were explored partially and they should be mentioned separately.

ŽVALGYMAI RYTŲ IR PIETŲ LIETUVOJE

Egidijus ŠATAVIČIUS

2002 m. buvo atliekami archeologiniai žvalgymai ir žvalgomieji tyrimai R ir P Lietuvoje bei Lapainios akmens amžiaus gyvenvietėje.

Lapainios akmens amžiaus gyvenvietė yra Kaišiadorių r., Kruonio sen., apie 2 km į ŠR nuo Darsūniškio miestelio, apie 500 m į Š nuo Kruonio–Darsūniškio kelio, tarp Nemuno dešiniojo kranto ir Lapainios upelio bei abipus aplink Lapainios kaimą einančio žvyrkelio. Gyvenvietė įkurta ant antros viršsalpinės Nemuno terasos pakraščio esančios 3–4 m aukščio ir P–PV – Š–ŠR kryptimi ištįsusios stambios smėlio kopos-kalvelės. Šio darinio pagrindą greičiausiai suformavo moreniniai dariniai, nes pavieniai panašaus aukščio iškilimai yra randami ir toliau į Š bei PV, palei 45 m absoliutinio aukščio horizontalę. Kažkada gyvenvietę iš visų pusių supo „migruojantys" Palapainio ir Lapainios upeliai (tik P buvusio upelio vaga yra kiek toliau, maždaug už 500 m, ties dabartiniu plentu). Dabartinė Lapainios vaga yra maždaug per 500–650 m į R, o Palapainio – apie 250–300 m į V nuo gyvenvietės. Taigi galima konstatuoti, kad pirminis vietovės kraštovaizdis antropogeninių procesų metu buvo gerokai pakeistas. Visų pirma įrengus Kauno marias apie 5 m pakeltas gruntinio ir upelių vandens lygis, pakeistos natūralios upelių vagos. Be to, nuo ilgalaikio ir intensyvaus arimo sušvelnėjo ir reljefo nelygumai.

Gyvenvietės paviršius yra bemaž lygus su keliais nežymiais kauburėliais V pusėje. Šiuo metu paminklo teritorija apaugusi įvairaus dydžio pušimis ir ąžuolais.

Kopos-kalvelės centrinę dalį sunaikino ją kertantis žvyrkelis bei abipus jo kadaise

įrengtas smėlio karjeras. P galą apnaikino 2 sodybos.

Zonoje, kurioje yra Lapainios gyvenvietė, daug archeologijos paminklų. Apie 2 km spinduliu yra Varkališkių I ir II piliakalniai (A 1300K; A 1554), Atmainų–Darsūniškio pilkapynas (A 305). Nemažą dalį archeologijos vertybių sunaikino Nemuno potvyniai bei Kauno marios, pastačius Kauno hidroelektrinę (Darsūniškio piliakalnis, 5–6 senovės gyvenvietės ir 1 kapinynas-pilkapynas).

2002 m. archeologinių tyrimų metu siekiant išsiaiškinti kultūrinio sluoksnio išplitimą bei patikslinti Lapainios senovės gyvenvietės užimamą plotą, visoje kopoje-kalvelėje ir jos aplinkoje buvo ištirta 20 šurfų. Šurfų dydis nevienodas: šurfas 19 yra 6 m^2 dydžio, šurfai 1, 4, 15–16 – 1,5 m^2, o likusieji – po 1 m^2.

Taip pat Lapainios senovės gyvenvietėje buvo planuojama ištirti ir nedidelę perkasą, tačiau dėl labai sausos vasaros šių tyrimų buvo atsisakyta.

Iš viso archeologinių tyrimų metu surasta apie 80 titnago radinių. Apie 22% visų titnago radinių yra pabuvoję ugnyje. Titnago radiniai yra pagaminti iš pakankamai geros kokybės pilkos spalvos atvežtinio titnago. Gali būti, jog šis titnagas buvo išgaunamas iš kur nors netoliese Nemuno slėnyje ledyno atnešto ir palaidoto kreidos luisto su titnago intarpais, nes tarp radinių pasitaiko riedulio paviršinių nuskėlimų, be to, surasta ir kreidos atplaišų. Keli procentai radinių buvo pagaminti ir iš raudono titnago. Apie 36% visų titnago radinių yra pasidengę įvairaus storio melsvai balta patina.

Didžiąją titnaginio inventoriaus dalį sudarė įvairaus dydžio nuoskalos ir atplaišos (apie 72,66%), o skeltės bei jų dalys tesiekė apie 17,97%. Skaldytiniai stipriai sunaudoti, telikusios tik kelių 2 (0,78%) centimetrų dydžio. Gyvenvietėje naudoti tiek dvigaliai (prizminiai), tiek ir vienagaliai (kūginiai, laibieji, su rankenėle) skaldytiniai.

Tyrimų metu surastas 1 rėžtukas (nuskeltinis dvikryptis), 1 grąžtas-yla, 1 dirbinio fragmentas, 17 skelčių ir jų dalių, 58 nuoskalos bei 2 skaldytinių fragmentai.

Absoliuti dauguma titnago radinių slūgsojo senovės gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje – rusvai pilkame ir gelsvai pilkame smėlio sluoksniuose. Tik apie 10% visų titnago radinių slūgsojo aukščiau buvusiuose litologiniuose horizontuose.

Tyrimų metu taip pat surasta apie 70 keramikos fragmentų – indų šukių. Dauguma jų yra smulkios, iki 1–3 cm dydžio. Be to, labai prastos būklės – jas būtina konservuoti.

Apie 70% keramikos smulkiai analizei netinka dėl savo fragmentiškumo. Apie pusė fragmentų – žiesta ir apžiesta keramika su smulkiai ir rupiai grūstu granitu molio masėje. Žiedimas nevienodas, pasitaiko plotų tik su apžiestu paviršiumi. Indų sienelių storis svyruoja tarp 0,6–0,9 cm. Šukės yra rusvai gelsvos ir pilkai rusvos spalvos. Šios indų šukės tipologiškai skirtinos sienelių fragmentams. Jos aptiktos aukščiau akmens amžiaus kultūrinio horizonto esančiuose sluoksniuose. Ši keramika datuojama XVII–XIX a. viduriu. Apie 10 šukių yra lygiu paviršiumi ir be žiedimo žymių, tad gali būti, jog tai iš suardytų kapų patekę radiniai. Jos rastos vėjo erozijos perklostytuose horizontuose.

Gyvenvietės centrinėje dalyje, akmens amžiaus kultūrinio sluoksnio viršutinėje–vidurinėje dalyje, aptikta 6 lipdytinės keramikos su smulkiai grūstu granitu ir smėliu molio masėje fragmentai. Šukės stambokos, lygiu paviršiumi, kelios iš jų puoštos horizontalių linijų ornamentu. Jų datavimas kol kas

lieka neaiškus, nors, sprendžiant iš radimo aplinkybių, galėtų priklausyti žalvario amžiaus pirmąja puse datuojamam Tšineco kultūriniam ratui.

Tyrimų metu daugelyje kastų šurfų aptikta smulkių paprastų ir kalcinuotų kauliukų. Daugiausia, apie 50 smulkių kauliukų, surasta akmens amžiumi datuojamame sluoksnyje. Jų chronologija neaiški.

Taigi apibendrinant būtų galima pasakyti, jog senovės gyvenvietės kultūrinis sluoksnis nėra chronologiškai „švarus". Jame, remiantis titnaginių ir keramikinių dirbinių tipologiniais-chronologiniais kriterijais, išsiskiria mažiausiai 3 apgyvendinimo etapai: vėlyvasis paleolitas (vėlyvojo Driaso periodas – IX tūkst. pr. Kr.), vėlyvojo neolito pabaiga – žalvario amžiaus pirmoji pusė (II tūkst. pr. Kr.) ir XVII–XIX a. kaimavietė.

Lapainios 2 akmens amžiaus gyvenvietė yra Kaišiadorių r., Kruonio sen., apie 2 km į ŠR nuo Darsūniškio miestelio, apie 500 m į Š nuo Kruonio–Darsūniškio kelio, Nemuno ir Lapainios upelio dešiniuosiuose krantuose, į R nuo per Lapainios kaimą einančio žvyrkelio. Gyvenvietė įkurta ant antros viršsalpinės Nemuno terasos tolimojo pakraščio, esančio 7–9 m aukštyje, aukštų krantų linijos papėdėje.

Gyvenvietės paviršius beveik lygus, su keliais nežymiais kauburėliais V pusėje. Šiuo metu paminklo teritorija apaugusi įvairaus dydžio pušimis. Gyvenvietės centrinė dalis apnaikinta bulviarūsių.

Apie 100x60 m plotelyje paviršiuje gausiai aptinkama titnago radinių. Titnago radiniai nerinkti. Iškasus porą šurfų (po 0,5 m^2) nustatyta, kad šie radiniai tikriausiai yra suplauti iš aukščiau (radiniai rasti tik 30 cm storio paviršiniame smėlėto juodžemio sluoksnyje, giliau slūgsojo įžemis – balkšvas smėlis). Gyvenvietė preliminariai datuojama mezolito laikotarpiu.

Miškinių 3 senovės (akmens amžiaus) gyvenvietė yra Vilniaus r., Riešės sen., tarp senojo ir naujojo Molėtų plentų, apie 1 km į Š nuo Verbiškių kaimo ir Žalesos ežero ŠR galo, numelioruotos Žalesos pelkės (buvusio ežero) Š pusėje, pievoje. Gyvenvietė nedidelė, 70x50 m, įkurta nedidelėje, apie 3–4 m aukščio salelėje, apie 300 m į PR nuo Miškinių 4 ir apie 150 m į R nuo Miškinių 2 gyvenvietės.

Gyvenvietę autorius aptiko 1999 m. Jos paviršius tais pačiais metais buvo suartas. Paviršiuje aptikta titnaginių radinių, smulkių kauliukų. Centrinėje dalyje ištyrus 2 šurfus (po 0,5 m^2) per 20 m vienas nuo kito aptiktas iki 20 cm storio išlikęs kultūrinis sluoksnis – pilkas žvyringas molingas gruntas; žemiau slūgsojo įvairūs žvyringi molingi limnoglacialinės kilmės sluoksniai. Šurfuose aptikta po keletą titnago radinių. Radiniai nerinkti.

Gyvenvietė preliminariai datuojama vėlyvojo mezolito – ankstyvojo neolito laikotarpiu.

Miškinių 4 senovės (akmens amžiaus) gyvenvietė yra Vilniaus r., Riešės sen., tarp senojo ir naujojo Molėtų plentų, apie 1 km į Š nuo Verbiškių kaimo ir Žalesos ežero ŠR galo, numelioruotos Žalesos pelkės (buv. ežero) Š krante, kolektyvinių sodų pakraštyje. Gyvenvietė nedidelė, 80x50 m, įkurta 3–4 m aukštyje ant antros viršsalpinės buvusio ežero terasos.

Gyvenvietę autorius aptiko 1999 m. Jos paviršius įrenginėjant kolektyvinius sodus nustumdytas buldozeriu. Titnaginiai radiniai gausiai aptinkami paviršiuje. Ištyrus 2 šurfus (po 0,5 m^2) per 15 m vienas nuo kito aptiktas iki 20–30 cm storio išlikęs kultūrinis sluoksnis – pilkas žvyringas gruntas; žemiau

slūgsojo įvairūs žvyringi limnoglacialinės kilmės sluoksniai. Šurfuose aptikta po keletą titnago radinių ir smulkių keramikos fragmentų.

Gyvenvietė preliminariai datuojama ankstyvojo neolito laikotarpiu. 2002 m. pabaigoje P gyvenvietės dalis sunaikinta iškasus tvenkinį. Reikėtų kuo skubiau susirūpinti šios gyvenvietės apsauga, kol nesunaikinta likusi jos dalis.

ARCHAEOLOGICAL EXPLORATIONS IN EAST AND SOUTH LITHUANIA

In 2002 the survey archaeological excavations of Lapainia site (Kaišiadorys district) were done. The site was partially destroyed and belonged to the different periods of the Stone Age. In East and South Lithuania, 4 new sites belonging to the Stone Age were explored too.

SUDOTOS ARCHEOLOGINIŲ PAMINKLŲ KOMPLEKSO TYRIMAI

Egidijus ŠATAVIČIUS

2002 m. buvo toliau tęsiami Sudotos archeologinio paminklų komplekso (Švenčionių r., Švenčionėlių sen.) tyrimai (žr. *ATL 1994 ir 1995 metais*, V., 1996, p. 30–34; *ATL 1996 ir 1997 metais*, V., 1998, p. 45–50; *ATL 1998 ir 1999 metais*, V., 2000, p. 72–76; *ATL 2000 metais*, V., 2002, p. 21–22; *ATL 2001 metais,* V., 2002, p. 38–39). Kompleksą sudaro **Sudotos 2-a akmens amžiaus gyvenvietė (IP–2421/A), Sudotos senovės gyvenvietė-kaimavietė (AV–2301) ir Sudotos IV pilkapynas (IP–3004/A).** Tyrimai vykdyti komplekso ŠR pakraštyje, kur palei Žeimenos ardomą krantą buvo ištirta XV (10x4 m dydžio) ir XVI (10x2–8 m dydžio) perkasos, bendras apie 150 m^2 plotas.

Šis įvairialaikių archeologinių paminklų kompleksas pasižymi itin sudėtinga stratigrafija (kultūriniai horizontai slūgso vienas virš kito, jie labai paveikti gamtinių procesų). XV plote akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinis sluoksnis – rusvai gelsvas smėlis (apie 20–45 cm storio) – aptiktas 10–50 cm gylyje. Virš jo slūgsojo iki 15 cm storio pilkas ar melsvas iškastinės velėnos sluoksnis – pilkapio pagrindas ir iki 30 cm storio eolinio smėlio sluoksnis (plonėjantis R kryptimi). Akmens amžiaus kultūriniame sluoksnyje atsidengė 8 ovalo formos dėmės, užpildytos pilku smėliu su angliukais. Be to, perkasos R gale, virš akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio horizonto ir pilkapio pagrindo, atsidengė ir iki 15–20 cm storio pilkapio 2 sampilo pakraštys; likusi dalis nueroduota. Pilkapį juosė apie 1–1,5 m pločio ir 1–1,5 m gylio griovys. Pats pilkapis šiuo metu žemės paviršiuje labiau neišsiskiria.

Tyrimų metu iš viso surinkta apie 2000 titnaginių radinių. Dauguma jų slūgsojo akmens amžiaus gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje, nors pavienių aptikta ir visuose aukščiau buvusiuose horizontuose. Dirbinių gamybai naudotas geros kokybės pilkos spalvos įvairių atspalvių importinis titnagas. Plačiai naudotas ir rausvos spalvos matinis titnagas. Dauguma radinių nepatinuoti. Apie trečdalis titnago radinių yra perdegę ar aptrupėję ugnyje. Dėl vietinio titnago žaliavos stygiaus bei taupant įvežtinį dauguma dirbinių yra labai smulkūs ir gaminti iš nuoskalų.